

M. T. CICERO Q. LIGARIUS ÉRDEKÉBEN MONDOTT BESZÉDE

I. /1/ Új és a mai napig nem hallott büntett miatt tett nálad, C. Caesar, rokonom,⁶⁸ Q. Tubero feljelentést arról, hogy Q. Ligarius Afrikában volt, és ezt C. Pansa,⁶⁹ e kiváló tehetségű férfi — talán hozzád fűződő barátságában bízván — be is merte ismerni: így tehát nem tudom, hová forduljak. Arra felkészülten jöttem ide — mivel a dolgot te sem magadtól nem tudhatod, sem máshonnan nem hallhattad —,⁷⁰ hogy tájékozatlanságodat e szerencsétlen ember megmentésére használjam fel. Minthogy azonban az ellenfél buzgalma révén kitudódott, ami eddig rejtve volt, el kell ismernem, úgy vélem, kiváltképp mivel rokonom, Pansa így járt el, hogy nem is tehetnék másként, s a vitát elhagyván beszédemnek teljességgel irgalmadhoz kell fordulnia, amelynek révén igen sokan megmenekedtek — nem azáltal, hogy bűnük alól felmentést, hanem hogy tévelygésük alól bocsánatot nyertek tőled. /2/ Olyan előnyre tetél tehát szert, Tubero, ami a vádló számára a legkívánatosabb: egy vádlottra, aki beismeri tettét; azonban csupán annyit ismer be, hogy ugyanazon az oldalon állott, amelyen te, amelyen atyád, e minden dicséretre méltó férfiú is. Ezért hát saját vétketeiről kell vallomást tennetek, mielőtt Ligariusnak bármely bünt is a szemére vetnétek.

Q. Ligarius ugyanis, amikor a háborúnak még a gyanúja sem merült fel, legatusként⁷¹ C. Considiusszal⁷² Afrikába ment, amely tisztséget mind a polgároknak, mind a szövetségeseeknek⁷³ olyan nagy helyeslése mellett viselte, hogy a provinciából távozó C. Considius nem tehetett volna a lakosság közmegelegedésére, ha valaki mást állított volna a provincia élére. Így Ligarius, miután sokáig hasztalanul vonakodott, akarata ellenére átvette a provinciát;

---

⁶⁸ Quintus Tubero Cicero egyik sógorának a fia volt. E kijelentésből egyértelműen kiolvasható, hogy a humanitás parancsa erősebb a rokoni köteleknl.

⁶⁹ Gaius Vibius Pansa, Caesar híve 43-ban consulként Mutinánál az Antonius ellen vívott csatában esett el.

⁷⁰ Meglehetősen ironikus kijelentés, hiszen ezen eseményeket a polgárháborúról írott művében (civ. 1.31.) említi.

⁷¹ A legatus a helytartó helyettese.

⁷² C. Considius i.e. 50-ben Afrika helytartója volt, ám hamarosan hazatért Rómába, majd a polgárháború alatt Pompeius párhíveként ismét Afrikába ment.

⁷³ A római polgárjoggal nem rendelkező provinciák lakóit nevezték szövetségese-nek (socii).

amit béke idején úgy irányított, hogy feddhetetlensége és tisztessége mind a polgárok, mind a szövetségesek számára szerfelett kedves volt. /3/ A háború oly hirtelen robbant ki, hogy akik Afrikában voltak előbb hallottak arról, hogy háború folyik, mint annak előkészületeiről: ezt hallván részint megfontolatlan pártszenvédelemből, részint előbb életükért, majd érdekeikért való félelmükben vezért kerestek maguknak, Ligarius azonban otthonára tekintvén, s arra vágyván, hogy övéihez hazajusson, semmilyen ügybe nem volt hajlandó belekeveredni. Időközben P. Attius Varus, aki korábban praetorként igazgatta Afrikát, Uticába⁷⁴ jött. Rögvest csődület támadt körülötte, s ő nem csekély becsavággal ragadta magához a főhatalmat, ha az ugyan főhatalom lehetett, amit minden hivatalos határozat nélkül egy tapasztalatlan tömeg közfelkiáltással egy magánemberre ruház. /4/ Így tehát Ligarius, aki minden ilyesfajta tevékenységtől meg akart menekülni, Varus megérkezésével egy kevés nyugalomhoz jutott.

II. Eleddig, C. Caesar, Q. Ligarius ment minden büntől: otthonról nemcsak hogy nem háborúba, hanem a háború legcsekélyebb gyanúja nélkül indult el, legatusként békeidőben érkezett meg, a felettebb békés provinciában olyan magatartást tanúsított, hogy annak a béke csak hasznára vált volna. Elutazása bizonyosan nem sérthet téged: akkor hát maradása? Az még kevésbé; elutazása ugyanis nem becstelen szándékból, maradása pedig tisztességből fakadt. Ezen két időszak tehát híjával van minden büntettnek: az első, amikor legatusként megérkezett, a második, amikor a provincia sürgető követelésére Afrika irányításával megbízták. /5/ A harmadik időszak az, amikor Varus megérkezése után Afrikában maradt — ha ez büntett, úgy kényszer hatása alatt elkövetett, és nem szándékos bűn. Vajon Ligarius, ha onnan valamely módon megszabadulhatott volna, inkább akart volna-e Uticában, mint Rómában lenni, inkább P. Attiusszal, mint fivéréivel — akikkel egy test s egy lélek volt —, inkább idegenekkel, mint övéivel? Már legatusi tisztsége idején is vágyakozással és aggodással töltötte el fivérei iránti hihetetlen szeretete, közömbös lélekkel viselhette-e, hogy a háború visszavonása elszakítsa fivéreitől?

/6/ Eddig tehát, Caesar, semmi jel nem mutat arra, hogy Ligariusnak mások lettek volna a szándékai, mint neked; figyeld meg, kérlek, mily hűséggel védem ügyét, még a magamét is elárulom! Oh, csodálatos és minden dicséretre s magasztalásra, írásban s emlékművekkel való megörökítése méltó kegyesség! Amikor M. Cicero valaki mást véd színed előtt amiatt, hogy nem volt azon ügy részese, amelyben saját részességét bevallja, nem fél attól, mit

---

⁷⁴ Utica Karthago mellett fekvő város, amelyet az ifjabb Catónak i. e. 46-ban, a thapsosi csata után elkövetett öngyilkossága tett híressé.

gondolsz magadban csendben, s attól sem riad meg, mi juthat róla magáról eszedbe, miközben ama másik emberről hallasz. III. Lásd, mily kevésbé riadok meg; lásd, hogy nagyvonalúságodnak s bölcsességednek mily ragyogó Napja kél fel számomra, míg színed előtt beszélek. Fel fogom emelni hangomat amennyire csak tudom, hogy a római nép meghallja: /7/ Miután a háború elkezdődött, Caesar, s már nagyrészt meg is vívták, minden kényszerből mentesen, saját elhatározásomból és akaratomból azon sereghez utaztam, amely ellened ragadott fegyvert. Ki előtt mondom ezt? Nemde azon ember előtt, aki noha ezt tudta, engem mégis — még mielőtt látott volna — visszaadott az államnak; aki nekem Egyiptomból levelet küldött, hogy maradjak meg annak, aki voltam, aki, noha maga volt az egész birodalomban a római nép egyetlen imperatora, hagyta, hogy én legyek a másik;⁷⁵ aki maga megengedte — C. Pansa hozta nekem e hírt —, hogy a babérral díszített vesszőnyalábot megtartsam, amíg meg kívántam tartani; aki úgy vélte, hogy csak akkor ment meg engem igazán, ha ezen megmenekedést anélkül nyújtja, hogy akár egyetlen címetől is megfosztana. /8/ Lásd, kérlek, Tubero, hogy míg a magam tettét sem habozom bevallani, addig Ligariusét illetően ezt nem merem megtenni. Mindezt pedig azért mondtam el magamról, hogy Tubero — akiről ugyanezeket mondom el — megbocsásson nekem; támogatom szorgalmát és dicsőségét, akár közeli rokonságunk miatt, akár mert tehetségében és tanulmányaiban örömet találok, akár mert úgy vélem, hogy ifjú rokonom dicsőségéből rám is háramlik valamely haszon. /9/ Azonban megkérdem: ki tartja büntettnek, hogy Ligarius Afrikában volt? Nemdebár az, aki maga is ugyanazon Afrikában kívánt lenni, és az panaszojja fel, hogy abban őt Ligarius megakadályozta, s kétség kívül fegyveresen lépett fel maga Caesar ellen. Hisz' mi ellen irányult kivont kardod, Tubero, a pharszaloszi csatában? Kinek a keblét célozta meg azon kardhegy? Mi volt fegyvereid szándéka? Mire irányult elméd, szemed, kezed, lelked lángolása? Mire sóvárogtál? Mit kívántál? Túlon túl szorongatlak; úgy tűnik, az ifjú zavarba jön; visszatérek a magam ügyéhez: ugyanazon az oldalon harcoltam. IV. /10/ Mi másra törekedtünk hát, Tubero, mint azon hatalomra, amelyet most Caesar birtokol? Akiknek a büntetlensége, Caesar, kegyességednek válik dicsőségére, ugyanazoknak a beszéde tüzeljen kegyetlenségre? Ugyanakkor ezen ügyben, Tubero, némiképp hiányolom okosságodat, s még sokkal inkább atyádét, minthogy ő, ama mind tehetségére, mind műveltségére nézve kiváló férfiú nem látta ezen ügy lényegét; ugyanis ha látta volna, bizonyára jobban szerette volna, hogy bármilyen más módon add elő a vádat.

---

⁷⁵ Caesar megengedte Cicerónak, hogy a továbbiakban is viselje a Kilikiai helytartósága idején szerzett imperatori címet.

Olyan embert vádolsz ugyanis, aki bevallja tettét. S ez nem elég: azt vádold, akinek az ügye — miként én állítom — jobban áll, mint a tied, vagy — ha így kívánod — ugyanúgy. /11/ Ezen dolgok meglepőek, azonban egyenesen szörnyűséges, amit mondani fogok: ezen vádnak nem az a célja, hogy Q. Ligariust elítéljék, hanem hogy kivégezzék.⁷⁶ Te előtted egyetlen római polgár sem tette: ezek külhoni szokások, amelyek vagy a könnyelmű görögöktől, vagy az embertelen barbároktól származnak. Hiszen mi mást tűztél ki célul magad elé? Hogy ne lehessen Rómában? Hogy ne élhessen fivéréivel, nagybátyjával, T. Brocchusszal, és annak fiával, unokafivérével s a mi körünkben? Hogy ne élhessen hazájában? Hát ott él? Nélkülözhet-e mindannál többet, mint amit most nélkülöz? Távol kell maradnia Itáliától; száműzött. Így hát nem hazájától — amit már most is nélkülöz —, hanem életétől akarod megfosztani. /12/ Ám ezt még azon diktátornál,⁷⁷ aki mindazokat, akiket gyűlölt, halállal büntette, sem vihette így senki keresztül: ő maga adott parancsot az illető megölésére, anélkül, hogy ezt bárki is követelte volna, s még jutalmakkal is ösztökélt erre; ezen kegyetlenséget azonban ugyanazon férfiú bosszulta meg néhány évvel később, akitől te most azt követeled, hogy kegyetlen legyen.⁷⁸ V. „Én azonban ezt nem követelem”, fogod mondani. Ezt bizonyomra elhiszem, Tubero. Ismerlek ugyanis téged, ismerem atyádat, házatokat, neveket; ismeretes előttem nemzetségednek és családodnak az erénye, embersége, míveltségre s számos kiváló ismeretre irányuló törekvése. /13/ Így hát bizonyosan tudom, hogy ti nem követeltek vért, csak éppen kissé meg gondolatlanul jártok el. A dolog ugyanis azt mutatja, mintha azon büntetéssel, amely ezidáig Ligariust sújtja, nem volnátok megelégedve. Mely más büntetés van még ezen felül, a halálbüntetésen kívül? Ha ugyanis száműzetésben van, mint ahogy valóban ott is van, úgy mi többet követeltek még? Hogy ne nyerjen bocsánatot? Ez azonban még sokkal kegyetlenebb és keményebb. Amit mi itthon könnyek között s földre omolva könyörögve kérünk, nem annyira ügyünkben, mint inkább ezen férfiú emberségében bizakodván, s te azért harcolsz, nehogy célt érjünk, sirámaink ellen támadsz, s akadályozni kívánsz minket abban, hogy magunkat lábai elé vetve könyörgően felemeljük szavunkat? /14/ Ha te hirtelen előgrottál volna, amikor ezt Caesar házában tettük — amit meg is tettünk, s remélem, nem hiába tettük —, s kiáltozni kezd-

---

⁷⁶ Általában a halálos ítéletet nem hajtották végre, hanem száműzetésre módosították. Tekintve, hogy Ligarius a beszéd elhangzása idején már száműzetésben élt, Tubero valószínűleg ténylegesen „a vádlott” életére tört.

⁷⁷ Cicero itt Sullára utal.

⁷⁸ 64-ben Caesar mint bíró helyt adott néhány a sullai proscriptiókat végrehajtó gyilkos elleni vádnak.

tél volna: „Caesar, őrizkedj attól, hogy megbocsáss, őrizkedj attól, hogy szánalomra indítson a fivéreknek fivérük megmentéséért eléd tárt könyörgése!” nem vetkeztél volna ki akkor teljesen emberségedből? Mennyivel kegyetlenebb hát ez, hogy az ellen, amit mi otthonában kérünk tőle, te a fórumon harcolsz, s ily nagy nyomorúságukban sokakat meg akarsz fosztani az irgalom nyújtotta menedéktől? /15/ Nyíltan kimondom, Caesar, amit gondolok: ha az ily hatalmas szerencse híjával volna az oly nagy szelídségnek, ami neked tenmagad által, igen, kimondom, tenmagad által sajátod — tudom, mit beszélek —, úgy e győzelmet felettébb keserű gyász borítaná el: hisz’ mily sok győztes kívánná, hogy kegyetlen légy, ha még a legyőzöttek között is találhatni ilyeneket! Mily sokan akarnák hogy senkinek se bocsáss meg, s kívánnának téged kegyességed gyakorlásában gátolni, ha még azok, akiknek te magad megbocsátottál, sem akarják, hogy mások iránt is könyörületes légy! /16/ Ha be tudnánk bizonyítani Caesarnak, hogy Ligarius egyáltalában nem volt Afrikában, ha egy tiszt és kegyes hazugsággal meg akarnánk menteni egy szerencsétlen polgárt, még akkor is embertelen volna felfedni és megcáfolni hazugságunkat, mivel egy polgár ily válságos és veszélyes helyzetben van, és ha valaki ezt meg is tenné, úgy bizonyosan nem az, aki ugyanazon az oldalon s ugyanabban a helyzetben volt. Ám egy dolog azt akarni, hogy Caesar ne maradjon tévedésben, és más azt akarni, hogy ne gyakoroljon kegyelmet. Az első esetben ezt mondanád: „Caesar, óvakodj hinni nekik; Afrikában volt, s ellened harcolt!” Azonban mit mondasz most? „Óvakodj megbocsátani!” Ez nem olyan hang, amit egy ember a másik ember felé hallat. Aki veled szemben, Caesar, ily hangot használ, előbb veti el magától saját emberségét, mint ragadja el tőled a tiedet.

VI. /17/ Tubero azon követeléssel kezdte vádbeszédét — úgy vélem —, hogy Q. Ligarius bűnéről akar szólni. Nem kétlem, hogy csodálkoztál azon, hogy részint nem valaki másról beszél, részint pedig az beszél, aki ugyanazon ügy pártján állott, valamint azon, milyen újabb bűnt hozhat elő. Te bűnnek nevezted ezt, Tubero? Miért? Ezen ügyet eddig ugyanis sohasem illették e névvel: egyesek tévedésnek, mások félelemnek; akik szigorúbban ítélnék, reménykedésnek, pártszenvédélynek, gyűlölségnek, konokságnak, a legszigorúbbak pedig megfontolatlanságnak hívják; bűnnek rajtad kívül eddig senki sem nevezte. Nekem pedig — ha bajuk igazi és valós okát keressük, úgy tűnik, hogy valamely végzetes balsors következett be, és szállta meg az emberek meggondolatlan elméjét, így hát senkinek sem szabadna csodálkoznia azon, hogy az emberi számításokat az isteni végzet keresztülhúzta. /18/ Legyünk bár nyomorultak (noha ily győztes alatt nem lehetünk azok; ám nem rólunk beszélek, hanem azokról, akik elestek). Legyenek volt bár pártoskodók, dühödtek és konokak; a bűn, az örület s a hazaárulás vádjától legyen ment a halott Cn. Pompeius és a nagyszámú többi polgár. Mikor hallott tőled,

Caesar, bárki is valami mást, vagy mi egyebet akartak fegyvereid, mint rólad a gyalázatot elhárítani?⁷⁹ Mi mást tett győzhetetlen sereged, minthogy saját jogát s a te méltóságodat védte? Mit? És te, amikor a békére törekedtél, a bűnösökkel vagy a derék polgárokkal kívántál-e egyezsége jutni? /19/ Számomra azonban, Caesar, bizonyosan nem tűnnének velem szemben szerzett hatalmas érdemeid oly jelentősnek, ha azt kellene hinnem, hogy nekem mint bűnösnek kegyelmeztél meg. S hogyan szerezhettél az állam irányításában oly nagy érdemeket, ha azt akartad volna, hogy oly számos bűnös méltósága sértetlen maradjon? Visszavonásnak tartottad azt kezdetben, Caesar, nem háborúnak, s nem ellenséges gyűlölségnek, hanem polgárok közötti visszavonásnak; mindkét párt vágyta az államot megmenteni, ám részint megfontolásaikban, részint törekvéseikben eltévelyedtek a közjótól. A vezérek tekintélye szinte azonos volt, a követőkét talán nem;⁸⁰ az ügy akkoriban kétséges volt, mert mindkét oldalon volt valami, amit helyeselni lehetett; most azt kell jobbnak ítélni, amelyiket az istenek is segítették. Miután pedig megismertük kegyességedet, ki ne hagyná jóvá azon győzelmet, amelynek során csak fegyverben állók estek el?

VII. /20/ Azonban, hogy elhagyjam a közös ügyet, térjünk vissza a mienkhez; úgy véled, Tubero, az volt könnyebb, hogy Ligarius eljőjön Afrikából, vagy az, hogy ti ne menjetek Afrikába? „Megtehettük-e volna”, fogod mondani, „noha ezt a senatus elrendelte?” Ha engem kérdezel: semmiképpen sem. Ám Ligariust mégis ugyanaz a senatus küldte Afrikába legatusnak, s ő abban az időben engedelmeskedett, amikor kötelező volt a senatusnak engedelmeskedni; ti viszont akkor engedelmeskedtetek, amikor már csak az nem engedelmeskedett, aki nem akart. Bűntökül rovom hát ezt fel? Legkevesbé sem, hiszen nem is tehettetek mást, tekintettel nemzetségetekre, nevetekre, családotokra és neveltetésetekre: ám azt nem engedem, hogy ugyanazon dolgokat, amelyekkel ti magatok büszkélkedtek, másoknak bűnül rójátok fel. /21/ Tubero⁸¹ feladatát sorsolás határozta meg — senatusi határozat alapján, amikor ő maga nem is volt jelen, ebben még betegsége is akadályozta; elhatározta, hogy felmentését kéri. Ezen dolgokat mindazon kapcsolataim révén tudom, amelyek L. Tuberohoz fűznek; otthon együtt oktattak bennünket, a

---

⁷⁹ Caesar becsületbe gázoló sérelemként élte meg, hogy idő előtt visszahívták Galliából, és megtagadták tőle, hogy távollétében pályázzék a consulatusra. Ezen okokból lépte át a Rubicont, ami a polgárháború kitöréséig vezetett. (Cicero e gondolattalnál Caesar saját szavait — vö. civ. 1.9 — használja.)

⁸⁰ Utalás arra, hogy míg a „nobiles” nagyobb része Pompeius oldalán állott, addig Caesar pártján hemzsegték a karrierlovagok és a kétes elemek.

⁸¹ L. Aelius Tubero, „a vádló” apja.

háborúban⁸² egy sátorban laktunk, később sógorságba kerültünk egymással, összességében egész életünkben barátok voltunk; erős köteléket jelentett közöttünk, hogy mindig ugyanazon tanulmányokkal foglalkoztunk. Tudom tehát, hogy Tubero⁸³ otthon akart maradni, ám valaki úgy járt el,⁸⁴ úgy tűzte a köztársaság legszentebb nevét zászlajára, hogy — még ha Tubero maga más-ként gondolkodott is — mégsem tudott ezen szavak erejének ellenállni. /22/ Meghajolt ama felettébb kiváló férfiú tekintélye előtt — vagy inkább engedelmességet annak; elutazott azokkal együtt, akik ugyanazon oldalon álltak. Útját lassabban tette meg, ezért érkezett Afrikába akkor, amikor az már megszállás alatt állott. Innen ered Ligarius ellen a vád, vagyis inkább a düh. Ha ugyanis büntett ezt akarni, akkor nem kevésbé nagy büntett, hogy ti Afrikát, minden provincia védvárát, amely mintegy arra lett teremtvé, hogy e város ellen onnan háborút viseljenek, meg akartátok szerezni, inkább mint ezt valaki más akarta a maga számára. S ez a valaki még nem is Ligerius volt; Varus állította azt, hogy övé a főhatalom; a vesszőnyaláb⁸⁵ bizonyosan nála volt. /23/ Azonban bárhogy is legyen, mit jelentsen ezen vádatok, Tubero? „Nem fogadtak be minket a provinciába.” És ha befogadtak volna? Vajon át kívántátok-e azt Caesarnak adni, vagy Caesar ellen megtartani? VIII. Lásd, Caesar, mily szabadságot, vagy inkább mily vakmerőséget ad nekünk nagylelkűséged. Ha Tubero azt felelné, hogy Afrikát, ahová őt a senatus és a sors-húzás küldte, neked atyja át kívánta adni, nem kételkedem abban, hogy a jelenlétében te, akinek érdekében állott, hogy ő így cselekedjék, elhatározását a legsúlyosabb szavakkal illetnéd. Ezt a tettet ugyanis, ha mégoly kedvező is lett volna rád nézve, nem helyeselted volna. /24/ Ám ezen ügyet immáron elhagyom, nem azért, hogy felettébb türelmes füledet ne sértsem tovább, hanem hogy ne tűnjék úgy, mintha Tubero oly dolgot kívánt volna cselekedni, amire valójában sohasem gondolt. Afrikába érkeztetek hát, azon provinciába, amely mindének közül a legel!enségesebben tekintett győzedelmedre, ahol volt egy igen hatalmas király,⁸⁶ aki ezen ügygel szemben felettébb ellenséges volt, barátságtalan volt az erős és nagy polgárság hangulata is. Megkérdem: Mit szándékoztatok tenni? Ám lehetnek e kétségeim afelől, mit szándékoztatok tenni, amikor látom, hogy mit tettetek? Megakadályoztak benneteket ab-

---

⁸² Együtt szolgáltak Cn. Pompeius Strabo alatt a szövetséges háborúban.

⁸³ L. Aelius Tubero.

⁸⁴ Az utalás nem világos, a „quidam” alatt egyes kommentárok Pompeiust, mások Marcellust akarják érteni.

⁸⁵ A vesszőnyalábokat (fasces) mint hivatali méltóság jelvényét a lictorok vitték az imperator előtt.

⁸⁶ Iuba, Numidia királya.

ban, hogy betegyék a lábatokat a provinciátokba, s felettébb jogtalanul akadályozták meg. /25/ Hogyan fogadtátok ezt? Kinél emeltetek vádat az elszenvedett jogtalanúság miatt? Természetesen annál, akinek vezérletét háborús szövetségesként követték. Mert ha Caesar érdekében mentetek a provinciába, mihelyst kiutasítottak benneteket onnan, rögvest őhöz mentetek volna. Ti Pompeiushoz mentetek. Mit jelentsen hát ezen Caesarnál emelt panasz, amikor azt vádoljátok, aki — amint azt felpanaszoltátok — meggátolt benneteket abban, hogy Caesar ellen háborút viseljete? S ha akarjátok, felőlem kérkedhettek ama hazugsággal, hogy ti a provinciát Caesarnak át akartátok adni. S ha ebben Varus és némely mások meg is gátoltak benneteket, én mégis bevallom, hogy ez Ligarius műve, aki egy ily felettébb dicső lehetőségtől megfosztott benneteket. IX. /26/ Ám lásd, kérlek, Caesar, eme kiváló tulajdonokkal ékes férfiú állhatosságát,⁸⁷ amit én — még ha magam helyeselném is, miként helyeslem is — mégsem említenék, ha nem tudnám, hogy elsősorban ezen erényt szoktat dicsérni. Volt-e valaha is egyetlen emberben ily nagy állhatatosság? Állhatatosságot mondok? Talán inkább türelmet mondhatnék. Hányan tették volna meg azt, hogy visszatérjenek ugyanazokhoz, amely párt a polgárháború visszavonásában nem csupán nem fogadta be, hanem igen kegyetlenül kivetette magából? Ez nagy lélekre vall, s olyan férfiúra, akit elvállalt ügyétől s megfogalmazott véleményeitől semmilyen gyalázat, erőszak s veszély nem tántorított el. /27/ Ugyanis, ha az egyebekre nézve Varus egyenlő lett volna Tuberóval, tisztességét, előkelőségét, tekintélyét, tehetségét tekintve — ami pedig sohasem volt egyenlő — az mindenképpen Tubero javára írható, hogy senatusi határozatból eredő jogszerű főhatalommal jött provinciájába. Miután innen kiutasították, nem ment Caesarhoz, nehogy haragosnak, és nem ment haza, nehogy gyávának lássék, s nem ment valamilyen más vidékre, nehogy úgy tűnjék, hogy elítéli azon ügyet, amelyhez korábban csatlakozott; Macedóniába, Cn. Pompeius táborába ment, azon párthoz, amely igaztalanul kivetette magából. /28/ Hogyan, amikor ezen dolog semmilyen hatást nem gyakorolt annak a lelkére, akihez jöttetek, úgy hiszem, ezen ügyben némiképp lanyhult buzgalmatok; csupán kevésbé ügyeltetek, lelketek a dologtól visszariadt, vagy úgy történt, amint a polgárháborúban lenni szokott — nálatok sem kevésbé, mint a többiek esetében? Mindannyiunkat a győzelem vágya tart fogva. Én mindig a béke szószólója voltam, ám akkor már késő volt; hiszen csak az örült gondolhat békére, amikor a csatarendbe állt hadat látja. Mindnyájan — mondom — győzni akartunk, természetesen te különösképpen, aki már odáig jutottál, hogy el kellett volna pusztulnod, ha nem

---

⁸⁷ Tubero constantiájának dicsérete nem mentes a szarkazmustól, hiszen az első kínálózó alkalommal elhagyta a pompeianus ügyet.

győztél volna. Noha — amint most állnak a dolgok. — nem kétséges, hogy ezen megmenekedést azon győzelem fölébe helyezed. X. /29/ Ezt nem mondanám el, Tubero, ha akár ti bánnatok állhatatosságokat, akár Caesar bánná saját jótékonyosságát. Most megkérdelem, hogy az ellenetek, vagy az állam ellen elkövetett jogtalanságokat kívánják-e üldözni. Ha az államon esett sérelmeket, hogyan fogjátok azon ügyhöz való ragaszkodásokat megmagyarázni? Ha a rajtatok esettetek, úgy ügyeljete, nehogy tévedésbe essetek, s ne higgyétek, hogy Caesar a ti ellenségeitekre haragudni fog, noha saját ellenségeinek megbocsátott!

Úgy tűnik hát neked, Caesar, hogy Ligarius ügyében tevékenykedem? Az ő tetteiről beszélek? Mindazt, amit elmondtam, egyetlen fő pontra kívánom irányítani: emberségedre, kegyelmedre és irgalmadra. /30/ Sok perben vettem részt, még veled is, Caesar, amíg hivatalaid jellege a fórumon tartott,⁸⁸ ám soha nem ily módon érveltem: „Bocsássatok meg, bírák; megtévedt, elbukott, nem szándékosan tette; ha a későbbiekben valaha ...” Így a szülőhöz szoktunk beszélni, a bírákhoz pedig „Nem tette, nem tervezte, hamisak a tanúk, koholt a vád.” Mondd azt, Caesar, hogy bíróként kívánsz ítélni Ligarius tette felől; kérdezd meg, mely hadseregben volt; hallgatók, még azon dolgokat sem sorolom elő, amelyek a bíróra talán hatással lehetnének: „Legatusként utazott el a háború előtt, béke idején maradt ott, a háború váratlanul ott érte, s magában a háborúban sem volt kegyetlen, lelkét és hajlandóságát tekintve teljességgel a te pártodon állott.” Így egy bíró előtt szokás beszélni, most egy atyához szölk: „Megtévedt, megfontolatlanul cselekedett, megbánta; irgalmadhoz menekülök, bűnéért kérek kegyelmet, s azért könyörgöm, hogy bocsánatot nyerjen.” Ha azt még senki sem nyerte el, úgy elbizakodottság ezt kérni, ha azonban már sokaknak osztályrészül jutott, úgy most is nyújts segítséget, hiszen erre felkeltetted a reményt. /31/ Vajon ne legyen Ligariusnak oka a reménykedésre, noha nekem még arra is van lehetőségem, hogy más érdekében kérést terjesszek eléd? Ám reményem nem ezen beszédben gyökerezik, s nem azoknak — barátaidnak — az igyekezetében, akik Ligarius érdekében hozzád könyörögnek. XI. Láttam ugyanis, és kitapasztaltam, hogy mire ügyelsz leginkább, amikor valakinek a megmentésén sokan fáradoznak; a kéréssel hozzád fordulóknak ügye fontosabb számodra, mint arcvonásaik, s nem arra ügyelsz, mennyire áll közel hozzád az, aki kérést intéz hozzád, hanem arra, mennyire áll közel ahhoz, akinek az érdekében fáradozik. Így hát oly sokat juttatsz a tiednek, hogy számomra olykor boldogabbnak tűnnek azok, akik nagylelkűségedet élvezik, mint te magad, aki nekik oly sokat juttatsz, látom azonban,

---

⁸⁸ Caesarnak mint szónoknak világos és elegáns latinságáról mind Cicero (Brut. 72.), mind Quintilianus (10.1.144.) említést tesz.

hogy előtted — amint mondtam — az ügyek nagyobb súllyal esnek latba, mint a könyörgések, s leginkább azok által hagyod magadat megindítani, akiknek fájdalmát a legjogosabbnak tartod.

/32/ Ligarius megmentésével kedves dolgot fogsz cselekedni sok barátod számára, azonban, kérlek, gondold meg ezt — szokásod szerint. Kiválóan bátor, általad próbált férfiakat, szabinokat hozhatok eléd, az egész szabin tartományt, Itália virágát s az állam erősségét; ismered ezeket a nagyszerű embereket.⁸⁹ Tekintsd mindannyiuk szomorúságát és fájdalmát, látod T. Brocchusnak⁹⁰ magának, akiről jól tudom, nagyra becsüled, és fiának könnyeit és gyászát. /33/ Mit mondjak fivéreiről? Ne gondold, Caesar, hogy ezen ügyben csupán egyetlen személyről van szó; vagy mindhárom Ligariust meg kell tartani az államban, vagy mindhármát ki kell vetni az államból. Ugyanis bármilyen száműzetés kedvesebb számukra, mint hazájuk, otthonuk és házi isteneik, ha ez az egy /fivérük/ száműzetésben van. Ha testvérien, istenfélően és fájdalomtól indítatva cselekszenek, indítsanak meg téged könnyeik, istenfélelmük, testvéri szeretetük; érvényesüljön hát szavad, amely számodra a győzelmet szerezte. Hiszen hallottunk téged azt mondani, hogy mi mindenkit ellenségnek tartunk, aki nincsen velünk, te pedig ezzel szemben mindenkit hívednek tartasz, aki nincs ellened. Látod hát ugye eme ragyogó férfiakat, a Brocchusok háznépét, L. Marciust, C. Caesetiust és L. Corfidiust, akik mind római lovagok, akik gyászöltözeten jelentek meg,⁹¹ s akik általad nem csupán ismert, hanem megbecsült férfiak, akik a te pártodon állottak? S rájuk haragudtunk, utánuk kutattunk, s jónéhányan fenyegettük is őket. Tartsd meg tehát teied között az övéiket, hogy — miként mindaz, amit mondtál — ez is igaznak bizonyuljon.

XII. /34/ Ha azonban mélyebben megvizsgálhatnád a Ligariusok egyetértését, úgy ítélnéd, hogy mindegyik fivér a te pártodon állott. Vajon kétkelkedhet-e valaki abban, hogy amennyiben Q. Ligarius Itáliában lehetett volna, ugyanezen nézeten lett volna, amelyen fivérei voltak? Ki az, aki ismerte a teljességgel egybehangzó és szinte összeolvadó egyetértést ezen majdnem egykorú fivérek között, és nem érezhette, hogy minden más előbb megtörténhet, semmint a fivérek eltérő véleményéhez s párthoz csatlakozzanak? Lélekben tehát mindnyájan a te pártodon álltak, az idők vihara ragadta el egyiküket; aki, ha saját belátása szerint cselekedhetett volna, azokhoz volna hasonló,

---

⁸⁹ 82-ben Caesar a szabinok között lelt menedékre az őt Sulla részéről fenyegető veszély elől.

⁹⁰ Ligarius nagybátyja.

⁹¹ A vádlottak és az értük közbenjárók gyászruhában szoktak volt a törvény előtt megjelenni.

akiket te mégis meg akartál menteni. /35/ Ám még ha el is ment a háborúba, még ha ellenséges nézeteiben el is távolodott nem csupán tőled, hanem fivéreitől is; ők — a teid — kérlelnék téged s midőn minden ügyletükben részt vettem, jól emlékszem, hogy T. Ligarius quaestor urbanusként hogyan viszonyult hozzád és méltóságodhoz.⁹² Az azonban még kevés, hogy én emlékszem, remélem, hogy te, aki a jogtalanságokon kívül mást nem szoktál elfelejteni — mert ez szellemednek és lelkületednek sajátja —, visszaemlékezvén az ő érdemeire quaestori hivatalában, s némely más quaestorokra is,⁹³ szintén emlékszel. /36/ Tehát ez a T. Ligarius, aki akkoriban másra sem törekedett — hiszen nem láthatta előre ezen fejleményeket —, minthogy őt igyekvő és derék férfiúnak ítéld, kéri most tőled könyörgve fivére megmentését. Amit ha — az ő kötelességtudását emlékezetedbe idézve — kettejüknek osztályul juttatsz, úgy nem csupán őket magukat, s nem csak ily számos kiváló férfiút, s nem csupán bennünket, barátaidat, hanem az államot is három kiváló és feddhetetlen fivérel ajándékoz meg. /37/ Járj el tehát úgy, amint nemrég egy felettebb derék és nagyszerű ember⁹⁴ esetén tetted a curiában, most a fórumon e kiváló és az egész gyülekezet által nagyra becsült fiverekkel szemben is. S amint a senatus kedvéért megbocsátottál annak, úgy kegyelmezz meg ennek is a nép kedvéért, amelynek akaratát mindig felettebb nagy tiszteletben tartottad, s ha azon nap számodra igen dicsőséges, és a római nép számára igen kedves volt, úgy igyekezz — könyörgöm — Caesar, mennél gyakrabban azon dicsőséghez hasonló hírnevet szerezni. Semmi sem oly népszerű, mint a jóság, s erényeid közül egyik sem csodálatra méltóbb és kedvesebb számos híved számára, mint kegyességed. /38/ Ugyanis az emberek egyetlen más dolog révén sem jutnak közelebb az istenekhez, mint embertársaik megmentésével. Semmi nagyobbat nem adhat neked szerencséd, sem természeted jobbat azon szándéknál, minthogy mennél többeket megmentés. Az úgy talán hosszabb szónoklatot követelne, természeted bizonyára rövidebbet. Minthogy azonban hasznosabbnak ítélem, ha te magaddal beszélsz, mintha én vagy valaki más beszél veled, beszédemnek tehát végére értem; csupán a következőre kívánom felhívni figyelmedet: ha a távollévő Ligarius életét megmented, úgy ezzel az összes jelenlévőt ajándékoz meg.

---

⁹² 56-ban Cicero a senatusban támogatta a Caesar vezette légiók megjutalmazását, T. Ligarius pedig mint a pénzügyekkel foglalkozó quaestor urbanus gondoskodott a gyors kifizetéséről.

⁹³ 48-ban Caesar erőszakkal nyitotta ki a kincstárat, ugyanis a quaestorok nem voltak hajlandók rendelkezésére bocsátani a kívánt összeget.

⁹⁴ M. Marcellus.